

वेम्बनाड झील में काली सीपी (विल्लोरिता सिप्रिनोइड्स) का उत्पादन एवं टिकाऊ मात्स्यिकी को बढ़ाने के लिए रीलेयिंग

विद्या आर. *, लक्ष्मीलता पी. *, वेंकटेशन वी. *, गीता शशिकुमार**, अलोशियस पी.एस. *, सजिकुमार के.के. *, जेन्नी बी. * एवं जेस्टिन जोय के. एम. *

*भा कृ अनु प- केन्द्रीय समुद्री मात्स्यिकी अनुसंधान संस्थान, कोचीन- 682 018, केरल, भारत

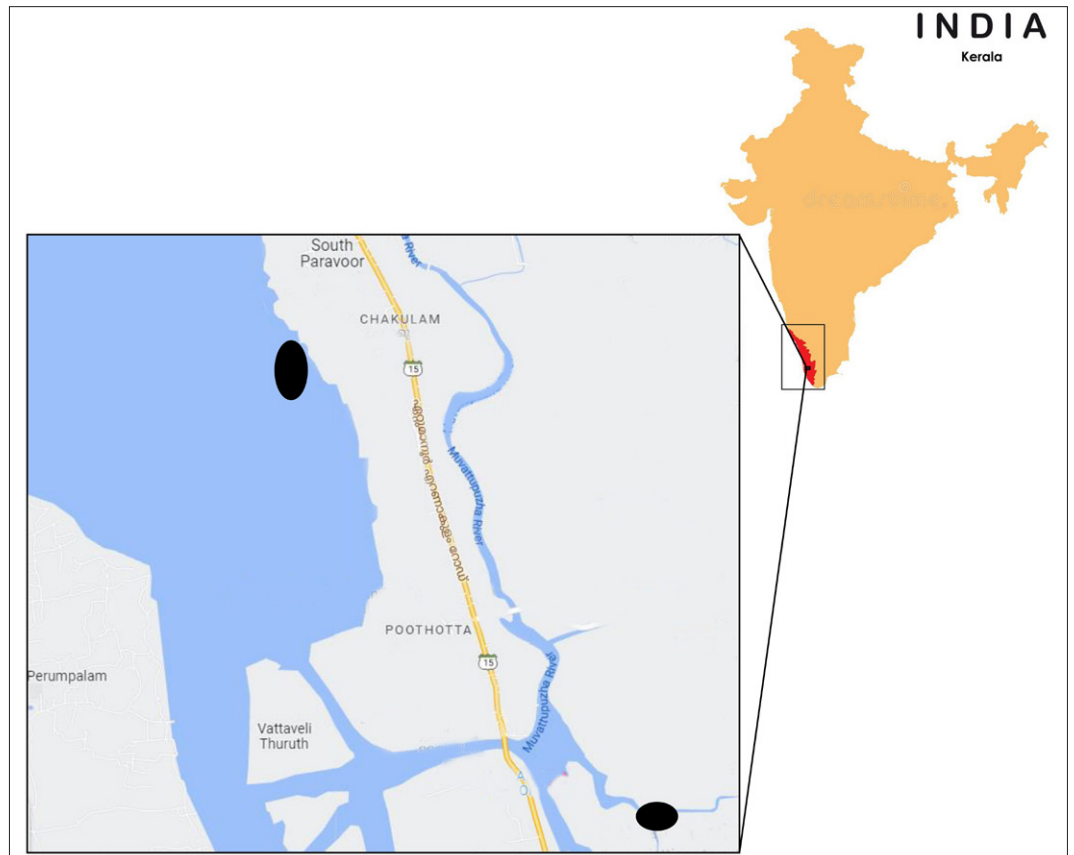
**भा कृ अनु प- केन्द्रीय समुद्री मात्स्यिकी अनुसंधान संस्थान- मॉगलूर क्षेत्रीय केंद्र, मॉगलूर

संपर्क का ई-मेल – vidya.panicker@gmail.com

प्रस्तावना

भारत में अवतरित प्रमुख सीपी प्रजातियों में केरल काली सीपी, *विल्लोरिता सिप्रिनोइड्स* (ग्रे, 1825) का अग्रणी उत्पादक है जो यहाँ के तीन नदीमुखों से कुल सीपी अवतरण का 95.33% योगदान करता है (सी एम एफ आर आइ वार्षिक रिपोर्ट 2020)। वेम्बनाड झील से संग्रहित प्रजातियाँ कुल सीपी मात्स्यिकी का 95.4%

योगदान देती हैं। वेम्बनाड झील से नियमित मत्स्यन करने वाली सीपियाँ प्रोटीन से संपुष्ट है, अतः इनका माँस खपत के लिए स्वदेशी एवं विदेशी बाजारों में निर्यात किया जाता है। वेम्बनाड झील की काली सीपी मात्स्यिकी 5000 सीपी मछुआरों को आजीविका प्रदान करती है। तटीय जनता को आजीविका प्रदान करने के कारण सी एम एफ आर आइ के तकनीकी सहयोग से राज्य मात्स्यिकी विभाग, एरणाकुलम द्वारा जिला पंचायत योजना के अंतर्गत 'सीपी

चित्र 1 : वेम्बनाड झील में रीलेयिंग स्थानों का मानचित्रण

का पुनर्जीवन' नामक परियोजना का कार्यान्वयन किया गया जो मछुआरों को टिकाऊ मात्स्यिकी और आजीविका का स्रोत प्रदान करता है।

सामग्रियाँ एवं तरीके

स्थानों का चयन

वेम्बनाड झील के तन्त्रीरमुक्कम बाँध के उत्तरी भाग में स्थित कीच्चेरी और चक्कत्तुकाडु क्षेत्रों में सीपी उत्पादन बढ़ाने हेतु रीलेयिंग के लिए शक्य क्षेत्र को पहचान कर सर्वेक्षण का आयोजन किया गया (चित्र 1)। पानी एवं अवसाद के नमूनों का आकलन किया गया। हर क्षेत्र में, पानी गुणता पैरामीटर जो कि, लवणता, तापमान, पी एच, आक्सीजन, क्लोरोफिल 11-ए, कुल निलंबित ठोस पदार्थ

और अवसाद विशेषताएँ जो कि रेत, तलछट, मिट्टी आदि, के प्रतिशत का विश्लेषण किया गया। सीपी रीलेयिंग के लिए उचित स्थानों को 1-10 स्केल में खराब, निष्पक्ष एवं अच्छे स्थानों के लिए क्रमशः 0-4 प्वाइंट, 5-7 प्वाइंट एवं 8-10 प्वाइंट प्रदान किए गए। कीच्चेरी क्षेत्र में सर्वेक्षण किए 7 स्टेशनों में से पानी की गुणवत्ता और अवसाद की विशेषताओं के आधार पर 5 स्थानों का चयन किया गया। चक्कत्तुकाडु क्षेत्र में सर्वेक्षण किए 8 स्टेशनों में से पानी की गुणवत्ता एवं अवसाद की विशेषताओं के आधार पर 3 स्थानों का चयन किया गया।

सीपी रीलेयिंग

सीपी, जो 5000 से अधिक सीपी मछुआरों को आजीविका प्रदान करती है, का टिकाऊ मत्स्यन एवं

चित्र 2 & 3 : सीपी रीलेयिंग का चित्र

उत्पादन बढ़ाने के लिए वेम्बनाड झील के तन्त्रीरमुक्कम बाँध के उत्तरी भाग में उचित स्थानों का चयन करके *विल्लोरिता सिप्रिनोइडस* के बीजों को डाला गया। सीपी संवर्धन में यह तरीका संसाधनों की कमी से संरक्षण प्रदान करता है। वर्ष 2020 में, सी एम एफ आर आइ के तकनीकी मार्गदर्शन के अंतर्गत कीच्चेरी क्षेत्र (अक्षांश – लंबाई 9° 49' 765" उत्तर, 76° 23' 675" पूर्व से 9° 50' 951" उत्तर, 76° 23' 406" पूर्व) के सीपी मछुआरों द्वारा लगभग 15.38 हेक्टेयर में 9.52 टन/हेक्टेयर की दर से क्रमशः 15.1 मि.मी. एवं 1.7 ग्रा. औसत लंबाई और वजन से युक्त काली सीपियों के शिशुओं को डाला गया। लगभग 4.8 हेक्टेयर में 12.5 टन / हे की दर पर 14.7 मि.मी. औसत लंबाई और 1.7 ग्रा औसत वजन से युक्त 60 टन काली सीपी बीजों को चक्कत्तुकाडु क्षेत्र (अक्षांश-लंबाई 9° 52' 208" उत्तर, 76° 22' 096" पूर्व से 9° 52' 289" उत्तर, 76° 21' 948" पूर्व) में पुनः डाला गया। भा कृ अनु प- सी एम एफ आर आइ के डिजाइन पर संभरण सघनता और रीलेयिंग (relaying) का तरीका आधारित है। संभरण की सघनता को बनाए रखने के लिए डोंगी से सीपी बीजों को प्रसारित करने का तरीका मानकीकृत किया गया।

परिणाम

री- लेयिड सीपियों की वृद्धि

समय – समय पर री – लेयिड सीपियों की वृद्धि की निगरानी की गयी। वेम्बनाड झील के कीच्चेरी क्षेत्र में 0.03 मि.मी./ दिन एवं 0.024 ग्रा./दिन की वृद्धि हुई और चक्कत्तुकाडु क्षेत्र में 0.04 मि.मि. /दिन एवं 0.025 ग्रा/दिन की वृद्धि हुई।

री- लेयिड सीपियों का संग्रहण

वेम्बनाड झील में काली सीपी मात्स्यिकी को पुनर्जीवित करने के प्रयास से सीपी उत्पादन में वृद्धि हुई। चक्कत्तुकाडु क्षेत्र में रीलेयिंग की गयी सीपियाँ महिलाओं के लिए आजीविका और आय का स्रोत हैं। लोकडाउन समय के दौरान, सीपियों का संग्रहण शुरू हुआ और महामारी के समय रीलेयिंग द्वारा सीपी मछुआरों को टिकाऊ आजीविका प्रदान किया गया।

मछुआरों द्वारा दिसंबर, 2021 महीने से प्रतिदिन कीच्चेरी क्षेत्र से करीब 10 टन सीपियों का संग्रहण किया गया। कीच्चेरी उलनाडन मत्स्य तोषिलाली

चित्र 4: संग्रहण मेला में भाग ले रहे मछुआरे

चित्र 5 : सीपी संस्तरों से सीपियों का संग्रहण

चित्र 6-संग्रहित काली सीपियों से युक्त डोंगी

सहकरण संगम (Keecheri Ulnadan Matsya Thozhilali Sahakarana Sangham) के तहत मछुआरों ने विविध डोंगियों का उपयोग करके सीपियों

का संग्रहण किया और प्रति कि.ग्रा. 150 रुपए की दर में समीपस्थ बाजारों में बेचा। वेम्बनाड झील के कीचेरी क्षेत्र में, सीपी उत्पादन में 7 गुना की बढ़ती हुई जिसकी

വേമ്പനാട് കായലിൽനിന്നു കക്ക വിളവെടുപ്പ് നടത്തുന്ന മത്സ്യത്തൊഴിലാളികൾ.

വേമ്പനാട് കായലിൽ കക്ക ലഭ്യത കുടി

പ്രതിദിനം 10 ടൺ വിളവെടുപ്പ്

കൊച്ചി: വേമ്പനാട് കായലിലെ കക്കസമ്പത്ത് പുനരുജ്ജീവിപ്പിക്കാനുള്ള കേന്ദ്ര സമുദ്ര മത്സ്യ ഗവേഷണ കേന്ദ്രത്തിന്റെ (സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ) ഉദ്യമം വൻ വിജയം. കായലിൽ കക്കയുടെ ലഭ്യത കുറഞ്ഞ പശ്ചാത്തലത്തിൽ കക്ക കുത്തുണ്ടെന്ന് കായലിൽ നിക്ഷേപിച്ചു നടത്തിയ 'കക്ക പുനരുജ്ജീവനം' പദ്ധതിയിലൂടെ ഉത്പാദനം

നം വർദ്ധിച്ചതായി കണ്ടെത്തി. 10 ടണ്ണോളം കക്കയാണ് മത്സ്യത്തൊഴിലാളികൾ പ്രതിദിനം ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽനിന്ന് ശേഖരിക്കുന്നത്.

കായലിൽ തണ്ണീർമുക്കം ബണ്ടിന് വടക്ക് ഭാഗത്ത് കീഴ്ചേരി, ചക്കത്തുകാട് എന്നീ പ്രദേശങ്ങളിലായി 20 ഹെക്ടറോളം ഭാഗത്ത് 2019-ൽ 200 ടൺ കക്ക കുത്തുണ്ടെന്ന് നിക്ഷേപിച്ചാണ് പദ്ധതിക്ക് തുടക്കമിട്ടത്. ജില്ലാ പഞ്ചായത്തിന് കീഴിൽ ഫിഷറീസ് വകുപ്പാണ് പദ്ധതിക്ക് നേതൃത്വം വഹിച്ചത്. തോട് കളഞ്ഞ കക്ക ഇറച്ചി 150 രൂപ

യ്ക്കാണ് തൊഴിലാളികൾ വിപണിയിലെത്തിക്കുന്നത്. വേമ്പനാട് കായലിൽനിന്നുള്ള കക്ക ലഭ്യത മുൻകാലങ്ങളിൽ 75,000 ടണ്ണിന് മുകളിലുണ്ടായിരുന്നത് 2019-ൽ 42,036 ടണ്ണായി കുറഞ്ഞിരുന്നു. പുതിയ പദ്ധതിയിലൂടെ കക്കയുടെ ഉത്പാദനം ഒരു പരിധി വരെ ഉയർത്താൻ സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ സയന്റിസ്റ്റ് ഡോ. ആർ. വിദ്യ പറഞ്ഞു. അയ്യായിരത്തോളം പോലാണ് വേമ്പനാട് കായലിൽനിന്നു കക്കവാരി ഉപജീവനം നടത്തുന്നത്.

Sat, 11 December 2021

https://epaper.deepika.com/c/64893468

Mathrubhumi മാതൃഭൂമി

www.mathrubhumi.com

ഗ്രാമീണ വികസനത്തിന് ശാസ്ത്രസാധനത്തിന്റെ ഇടപെടൽ

വേമ്പനാട്ടുകായലിൽനിന്ന് കക്ക വരുന്നവർ

ദിവസവും 10 ടൺ വിളവെടുപ്പ്

വേമ്പനാട്ടുകായലിൽ കക്കയ്ക്ക് പുതുജീവൻ

കൊച്ചി: വേമ്പനാട്ടുകായലിലെ കക്ക പുനരുജ്ജീവന പദ്ധതിയെ തുടർന്ന് നടത്തിയ വിളവെടുപ്പിൽ ദിവസവും 10 ടൺ കക്ക ലഭിക്കുന്നുവെന്ന് സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ.യുടെ റിപ്പോർട്ട് ചെയ്തതാണ്. ഈ ഓരോരുത്തരുടെയും കക്കയുടെ ഉത്പാദനം വർദ്ധിച്ചതായി കണ്ടെത്തി. കായലിൽനിന്ന് അടുത്തുള്ള കക്ക ആവാസ വ്യവസ്ഥ ശക്തിപ്പെടുത്താനും വികസിപ്പിക്കാനും സാധിച്ചതായി സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ.യിലെ വിദഗ്ദ്ധർ പറഞ്ഞു.

പ്രതിദിനം 10 ടൺ കക്കയാണ് മത്സ്യത്തൊഴിലാളികൾ ഈ പ്രദേശങ്ങളിൽനിന്ന് ശേഖരിക്കുന്നത്. ഏക

ദേശം 1500 ടൺ കക്ക ഉത്പാദനമാണ് കൂടുതലുള്ള നിക്ഷേപിച്ച ഭാഗങ്ങളിൽ നിന്ന് സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ. പ്രതീക്ഷിക്കുന്നത്. നിക്ഷേപിച്ച കുത്തുണ്ടുള്ള ഏഴിലധികം മടങ്ങ് വരുമെന്ന് സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ. മൊളസ്കൻ ഫിഷറീസ് വിഭാഗം മേധാവിയായ പി. ലക്ഷ്മി പറഞ്ഞു. വേമ്പനാട്ടുകായലിൽനിന്നുള്ള കക്ക ലഭ്യത മുൻകാലങ്ങളിൽ 75,000 ടണ്ണിന് മുകളിലുണ്ടായിരുന്നത് 2019-ൽ 42,036 ടണ്ണായി കുറഞ്ഞിരുന്നു, എന്നാൽ, ഈ

പദ്ധതിയിലൂടെ കക്കയുടെ ഉത്പാദനം ഒരു പരിധി വരെ ഉയർത്താൻ സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ. സയന്റിസ്റ്റ് ഡോ. ആർ. വിദ്യ പറഞ്ഞു. കായലിൽ കക്കയുടെ ലഭ്യത കുറഞ്ഞപ്പോഴാണ് കേന്ദ്ര സമുദ്രമത്സ്യ ഗവേഷണ സ്ഥാപനത്തിന്റെ (സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ.) നേതൃത്വത്തിൽ കക്കക്കുത്തുണ്ടെന്ന് കായലിൽ നിക്ഷേപിച്ചത്. ജില്ലാ പഞ്ചായത്തിനു കീഴിൽ ഫിഷറീസ് വകുപ്പിന്റെ നേതൃത്വത്തിൽ നടന്ന കക്ക പുനരുജ്ജീവന പദ്ധതിക്ക് ശാസ്ത്ര-സാങ്കേതിക മേൽനോട്ടം വഹിച്ചത് സി.എം.എഫ്.ആർ.ഐ.യാണ്.

കായലിൽ തണ്ണീർമുക്കം ബണ്ടിന് വടക്ക് ഭാഗത്ത് കീഴ്ചേരി, ചക്കത്തുകാട് പ്രദേശങ്ങളിലായി 20 ഹെക്ടറോളം ഭാഗത്ത് 2019-ൽ 200 ടൺ കക്കക്കുത്തുണ്ടെന്ന് നിക്ഷേപിച്ചാണ് പദ്ധതിക്ക് തുടക്കമിട്ടത്.

വജ്ഹ് സേ കരീബ് 1500 ടൺ സീപിയോ ക്യാ ഉത്പാദന അകലിത കിയോ ഗയോ.

ഇൻ റീലെയിംഗ് പ്രയോസോ ക്യാ ഡേംബനാഡ് ഇലീൽ ക്യാ അപീ തക ഉപയോഗ നഹീ ക്യാ ഗേ ക്യാ ക്യാ മേം വീ.സാഇപ്രിനോഇഡ്സ് ക്യാ നേ സ്റ്റാക് ക്യാ ബ്ദാനേ മേം മദദ് മിലീ അർ ഇസ് ക്യാ മേം അക്കീ തരഹ് സേ മക്കലീ പക്കുട്നേ വാലേ മക്കുഅരോ ക്യാ സാഥ് കാലീ സീപീ മാത്സ്യകീ ക്യാ പുനർജീവിത ക്യാനേ ക്യാ പ്രയോസ കിയോ ഗയോ. ഡേംബനാഡ് ഇലീൽ സീപീ റീലെയിംഗ് ക്യാര്യക്രമ കീ സഫലതാ കീ ക്യാനീ മലയാലമ റീഡീ ന്യൂജ് ചേനല പര പ്രസാരിത കീ ഗർദ് അർ കർദ് സമാചാര പത്രോ മേം ഇസ്കീ ഖ്ബർ ക്യാപീ ഗർദ്.

സമാചാര പത്ര മേം അർ ക്യാ സമാചാര നീകേ ദിറ ജാതേ ഹേ